

Олександр Петрович Дюзь-Крятченко (канд. військ. наук, доцент, начальник кафедри)

Едуард Михайлович Лисицин (канд. військ. наук, доцент, професор кафедри)

Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського, Київ

ЩОДО ТЕРМІНОЛОГІЧНОГО АСПЕКТУ ПРОБЛЕМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Аспектом фундаментальної ваги слід вважати питання щодо впровадження єдиної термінології в нормативних і керівних документах держави. Адже без вирішення цієї задачі “неможливе системне вдосконалення законодавства з питань національної безпеки за рахунок взаємоузгодження законодавчих актів з питань національної безпеки, усунення наявних протиріч і прогалин”, як того вимагає діюча редакція Стратегії національної безпеки України.

В статті увага авторів зосереджена на розгляді таких політологічних термінів як національний інтерес, загроза, небезпека, виклик і ризик. Список термінів такого роду є сьогодні неузгодженим від документу до документу і помітно строкатим. Окрім того зустрічаємо такі терміни, що є незрозумілими за смислом. Нормативні документи держави пістрявлять некоректно сформульованими термінами, такими як “стратегічні національні інтереси”, “загрози національній безпеці”, “загрози національним інтересам”, “пріоритети національних інтересів” тощо.

Автори вважають доцільним узаконення і подальше використання в нормативних і усіх інших документах політологічних категорій загроза, небезпека, ризик і виклик, замінивши ними строкату множинну вище згаданих політологічних категорій. При визначенні запропонованих категорій автори спирались на західну термінологічну практику, зразки якої надає політична наука ліберально-демократичної державності.

Ключові слова: Стратегія національної безпеки України, загроза, небезпека, ризик, виклик.

8 червня 2012 року своїм Указом Президент України затвердив нову редакцію Стратегії національної безпеки України (далі – Стратегії). В цьому керівному документі сформульовані не тільки стратегічні цілі та основні завдання політики національної безпеки на середньостроковий період, але й зроблено акцент на ключовій, інтегральній задачі сучасної державної політики України. Ця задача неодноразово згадується в тексті документу. Йдеться про всебічне вдосконалення системи забезпечення національної безпеки держави: “Стратегічними цілями політики національної безпеки України...є створення...ефективної системи забезпечення національної безпеки і зміцнення її органів”. Адже “...На тлі зростання викликів і посилення загрози національній безпеці зберігається невідповідність сектору безпеки і оборони України завданням захисту національних інтересів...”

Попередня (перша) редакція Стратегії практично не відбулася як керівний документ: ті її положення, які мали зіграти визначальну роль в вирішенні питань задоволення потреб стратегічного розвитку суспільства і держави, носили скоріше декларативний характер. Таким було, навіть, формулювання призначення Стратегії:

“...Головна мета Стратегії – забезпечити такий рівень національної безпеки, який би гарантував поступальний розвиток України, її конкурентоспроможність, забезпечення прав і свобод людини і громадянина, подальше зміцнення міжнародних позицій та авторитету Української держави у сучасному світі”.

Зовсім по-іншому подається призначення Стратегії в новій, другій редакції. Тут маємо гранично точне визначення концептуального смислу вищого керівного плануючого документу виконавчої влади держави: “Стратегія є основою для комплексного планування діяльності органів державної влади у сфері національної безпеки. Органи державної влади керуються Стратегією при розробленні та реалізації законодавчих актів, концепцій, доктрин, стратегій, програм, планів та окремих заходів, укладенні міжнародних договорів і угод, інших міжнародно-правових документів...”

Незадовільний стан справ з проблемою створення системи забезпечення національної безпеки держави, що склався на момент затвердження Президентом України другої редакції Стратегії, є наслідком не тільки прорахунків владних органів. Дає себе знати й надзвичайна складність проблеми. Маємо можливість зупинитися лише на одному її важливому аспекті.

Таким аспектом фундаментальної ваги слід вважати питання щодо впровадження єдиної термінології в нормативних і керівних документах держави. Адже без вирішення цієї задачі “неможливе системне вдосконалення законодавства з питань національної безпеки за рахунок взаємоузгодження законодавчих актів з питань національної безпеки, усунення наявних протиріч і прогалин”, як того вимагає друга редакція Стратегії.

За кожним терміном в законодавчому полінаціональної безпеки стоїть певна політологічна категорія. Маємо під

політологічною категорією (подібно до філософської категорії) найбільш загальне і фундаментальне поняття в політології, яке відображає суттєві відносини в політиці. Зосередимося на розгляді таких політологічних категорій як загроза, небезпека, виклик і ризик. Торкнемося також політологічної категорії національний інтерес.

Аналізуючи питання про те, як використовуються зазначені політологічні категорії в українській політичній практиці, приходимо до невтішного висновку: їхній список є сьогодні неузгодженим від документу до документу і помітно строкатим. Окрім того, навіть серед тих категорій, які використовуються в усіх, або майже в усіх документах, зустрічаємо такі, що є незрозумілими за змістом.

Переглянемо для доказу декілька документів.

В Законі України 2003 року “Про основи національної безпеки України” [2] використовуються такі політологічні категорії, як “реальні та потенційні загрози національним інтересам” і “реальні та потенційні загрози національній безпеці”.

В Законі України 2010 року “Про засади внутрішньої і зовнішньої політики” [3] використовується політологічна категорія “реальні та потенційні загрози національним інтересам”.

Закон України 2000 року “Про оборону” [4] оперує політологічними категоріями “загроза”, “загроза нападу” та “воєнна загроза національній безпеці України”.

Закон України 1998 року “Про Раду національної безпеки і оборони України” [5] і перша редакція (1993 року) Воєнної доктрини України оперують політологічними категоріями “потенційні та реальні загрози національним інтересам України” та “потенційні та реальні воєнні загрози” відповідно.

Друга редакція (2004 року) Воєнної доктрини України спирається на політологічні категорії “зовнішні і внутрішні загрози національній безпеці України”, “реальні та потенційні внутрішні (зовнішні) загрози національній безпеці України”.

Третя редакція (2012 рік) Воєнної доктрини України вводить в розгляд політологічні категорії: “воєнно-політичний ризик”, “воєнно-політичний виклик», загроза застосування воєнної сили”.

Придивимось до тих політологічних категорій, які використовуються в усіх або майже в усіх перелічених документах. Ця їхня якість є свідомим першорядності зазначених політологічних категорій. Йдеться в першу чергу про політологічну категорію “національний інтерес”, а також про категорію “потенційна загроза”. І що ж ми маємо? Використання категорії “національний інтерес” заплутано вже на законодавчому рівні введенням в текст Закону України 2003 року “Про основи національної безпеки України” [2] терміну “пріоритети національних інтересів”, який не має змісту. (Дійсно, слово “пріоритет” означає первісність в

часі в здійсненні будь-якої діяльності [6]. Що ж тоді є “пріоритет національного інтересу”?)

Закон України 1998 р. “Про Раду національної безпеки і оборони України” [5] розглядає іншу політологічну категорію – “стратегічні національні інтереси України”, яка також не має змісту без введення в розгляд терміну “тактичні національні інтереси”. А такої категорії в політології не існує і не може існувати: національний інтерес - категорія стратегічна. Тактичними і стратегічними можуть бути тільки похідні від національних інтересів – цілі державної політики.

Що ж до категорії “потенційна загроза”, то, погоджуючись з очевидною доцільністю використання цієї категорії в політиці, однак, застерігаємо від її формулювання без визначення її конкретного джерела. Таке допущено, наприклад, в Законі України 2003 року “Про основи національної безпеки України” [2]. Розглянемо, для прикладу, декілька типових формулювань потенційної загрози із цього Закону:

посягання на державний суверенітет України та її територіальну цілісність, територіальні претензії з боку інших держав;

спроби створення і функціонування незаконних воєнізованих збройних формувань та намагання використати в інтересах певних сил діяльність військових формувань і правоохоронних органів держави;

можливість втягування України в регіональні збройні конфлікти чи у протистояння з іншими державами.

Для чого формулюються потенційні загрози? Ми не помилимося, якщо скажемо, що потенційні загрози – це ознаки безпекової ситуації, які закладаються в планування політики держави на перспективу (далеку чи близьку – це залежить від характеру потенційної загрози), в той час як реальні загрози – це ознаки безпекової ситуації, які вимагають невідкладного реагування. Взагалі ж, очевидно, загрози формулюються для своєчасного реагування на них конкретними політичними, економічними, воєнними та іншими засобами.

Чи можна віднайти конкретні засоби політичного та іншого реагування на наведені в цитованих вище документах потенційні загрози? Ні, тому що походження самих потенційних загроз сформульовано не конкретно, абстрактно. Скажімо, перша в наведеному списку потенційна загроза не прив’язана за своїм походженням до України, адже її можна, фактично, без будь-якого редагування віднести до іншої держави, Треба тільки замінити слово “України” назвою тієї держави: “посягання на державний суверенітет Індії та її територіальну цілісність, територіальні претензії з боку інших держав”, “посягання на державний суверенітет Аргентини та її територіальну цілісність, територіальні претензії з боку інших держав” і так далі.

Прийнятне для політичного планування формулювання реальної і потенційної загрози вимагає точного визначення суб’єкту загрози,

об'єкту загрози, характерних рис загрози, масштабів загрози та її часових рамок. Тільки за таких умов можуть бути сплановані адекватні відповідні державні дії, здатні нейтралізувати загрозу.

Термінологічна неузгодженість і строкатість списку політологічних категорій в сфері національної безпеки України є однією із причин і, водночас, індикатором відсутності системності в юридично-правовому і науковому забезпеченні державної політики. Звідсіля й безсистемність системи забезпечення національної безпеки України – в першу чергу в функціональному плані.

Зазначена неузгодженість робить неможливою для розв'язання проблему побудування придатної для ефективного використання системи показників (індикаторів) стану національної безпеки, на яку також звертає увагу Президент України в другій редакції Стратегії. Адже відсутність показників (індикаторів) робить неможливою розробку і впровадження в політичну практику методик оцінки стану національної безпеки.

Ми вважаємо доцільним узаконення і подальше використання в нормативних і усіх інших документах політологічних категорій *загроза, небезпека, ризик і виклик*, замінивши ними строкату множину вище згаданих політологічних категорій. При визначенні зазначених категорій спираємось на західну термінологічну практику, зразки якої надійшли до нас з заміною соціалістичної формації державності на ліберально-демократичну.

Загроза (англ. threat) – *декларація або ознака (прояв) наміру... нашкодити; передвісник біди, яка насувається; джерело небезпеки* [7].

Небезпека (англ. danger) – *небезпека, або ризик...* [7].

Отже загроза породжує небезпеку. Цей висновок, отриманий на підставі тлумачення наведеного вище англійського джерела, підтверджується наступними тлумаченнями, що наведені в наших авторитетних джерелах.

В.Даль. Толковый словарь живого великорусского языка: *загрожувати - наводити небезпеку*.

Ожегов С.И., Шведова Н.Ю. Толковый словарь русского языка: *угрожаемый – такий, що загрожує небезпекою*.

Монографія [8]: *Загроза – ситуація, яка характеризується ймовірністю виникнення небезпеки*.

Література

1. Указ Президента України від 8 червня 2012 року № 389/2012 “Про рішення Ради національної безпеки і оборони України 8 червня 2012 року “Про нову редакцію Стратегії національної безпеки України”.
2. Закон України від 19 червня 2003 року № 964-IV “Про основи національної безпеки України”.
3. Закон України від 1 липня 2010 року № 2411-VI “Про засади внутрішньої і зовнішньої політики”.
4. Закон України від 5 жовтня 2000 року № 1932-XII 2000 року “Про

Також отримуємо й другий висновок: небезпека пов'язана з ризиком, поява ризику обумовлена появою небезпеки, *небезпека породжує ризик*.

Існує багато визначень поняття *ризик*, розроблених для використання в різних видах діяльності. Найбільш універсальним є наступне тлумачення ризику:

$$\text{Ризик} = (\text{вірогідність події}) \times (\text{втрати в результаті події})$$

У повсякденній практиці слово “ризик” використовують як синонім терміну *вірогідність конкретних (тих або інших) втрат* (Wikipedia, free encyclopaedia).

Отже, загроза – джерело небезпеки, це значить, що загроза породжує небезпеку. Масштаби небезпеки можуть бути різними. Для побудови адекватної політичної реакції їх треба оцінювати (вимірювати). Це можливо, бо, оскільки небезпека несе з собою ризик, останній зручно використовувати як міру небезпеки. Отже масштаби небезпеки доцільно вимірювати тим ризиком, який вона породжує.

Виклик (англ. challenge) – *заклик до рішення питання шляхом бою або будь-якого іншого змагання ...* [7]. В міждержавних відносинах нездатність держави адекватно відповісти на виклик стає причиною виникнення загрози для неї. Бо в міждержавних відносинах виклик зачіпає національні інтереси держави і, будучи чреватий зародженням загрози останнім, він зумовлює потребу в адекватних діях у відповідь заради нейтралізації несприятливої ситуації, яка виникла внаслідок виклику.

В державі повинен існувати офіційний документ, або збірка документів, що містять перелік і опис загроз, небезпек і викликів, оцінку ризиків. Цей перелік може бути відкритим і закритим, але його наявність є обов'язковою.

Очевидно виявлення, моніторинг, ідентифікація джерел і причин загроз національним інтересам держави, небезпек, і викликів у військовій сфері, оцінка ризиків, розробка і реалізація адекватних стратегій і тактик дій повинні здійснюватися відповідно до єдиної концепції політики національної безпеки, яку задає президентська Стратегія, і скоординованих планів. Таке можливе тільки за умов використання єдиної термінології.

оборону України”.
5. Закон України від 5 березня 1998 року № 183/98-ВР “Про Раду національної безпеки і оборони України”.
6. Велика радянська енциклопедія. Третьє видання. Том 20. 1975. 607 стор.
7. Chambers 20th Century Dictionary. Edited E M Kirkpatrick. Printed in GB Richard Clay Ltd. Bungay, Suffolk. 1983. 1583 стор.
8. В. А. Ліпкан. Теоретичні основи та елементи національної безпеки України. Монографія. Національна академія внутрішніх справ України. К., - 2003, 599 стор.

**О ТЕРМИНОЛОГИЧЕСКОМ АСПЕКТЕ ПРОБЛЕМЫ НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ
УКРАИНЫ**

*Александр Петрович Дюзь-Крятченко (канд. воен. наук, доцент, начальник кафедры)
Эдуард Михайлович Лисицин (канд. воен. наук, доцент, профессор кафедры)*

Национальный университет обороны Украины имени Ивана Черняховского, Киев

Аспектом фундаментального веса следует считать вопрос внедрения единой терминологии в нормативные и руководящие документы государства. Ведь без решения этой задачи “невозможно системное совершенствование законодательства по вопросам национальной безопасности за счет взаимоувязывания законодательных актов в этой области, устранение имеющихся противоречий и пробелов”, как того требует действующая редакция Стратегии национальной безопасности Украины.

В статье внимание авторов сосредоточено на рассмотрении таких политологических терминов как национальный интерес, угроза, опасность, вызов и риск. Список терминов такого рода является сегодня несогласованным от документа к документу и заметно пестрым. Встречаются такие термины, которые имеют непонятный смысл. Нормативные документы пестрят некорректно сформулированными терминами, такими как “стратегические национальные интересы”, “угрозы национальной безопасности”, “угрозы национальным интересам”, “приоритеты национальных интересов” и тому подобными.

Авторы считают целесообразным узаконивание и последующее использование в нормативных и всех других документах политологических категорий угроза, опасность, риск и вызов, заменив ими вышеупомянутое некорректное множество. При формулировании определений предлагаемых категорий авторы опирались на западную терминологическую практику, образцы которой предоставляет политическая наука либерально-демократической государственности.

Ключевые слова: Стратегия национальной безопасности и обороны, угроза, опасность, риск, вызов.

ON THE TERMINOLOGY ASPECT OF THE PROBLEM OF UKRAINIAN NATIONAL SECURITY

*Olexander Duz-Kriatchenko (Candidate of Military Sciences, Associate Professor, Chief of a Department)
Edward Lisitsin (Candidate of Military Sciences, Associate Professor, Professor of a Department)*

National Defence University of Ukraine named after Ivan Cherniakhovsky, Kyiv

It is necessary to count by the aspect of fundamental weight the question of introduction of single terminology in our state documents. In fact without the decision of this task system perfection of the legislative national security base is impossible, as that is required by the operating release the Strategy of national security of Ukraine. In the article the attention of authors is concentrated on consideration of such political science terms as national interest, threat, danger, challenge and risk. The list of similar terms is today uncoordinated from document to document and is noticeable motley. There are such terms which are in incomprehensible sense. State juridical documents consist of many incorrect formulated terms such as “strategic national interests”, “threats of national safety”, “threats to national interests”, “priorities of national interests” and so on.

Authors deem it wise to do legitimation and subsequent use in state juridical documents the categories threat, danger, risk and challenge, replacing the afore-mentioned improper terms. This proposal leaned on western terminology practice the standards of which are given by political science to the liberal-democracy state system.

Key words: the Strategy of national security of Ukraine, threat, danger, risk, challenge.